

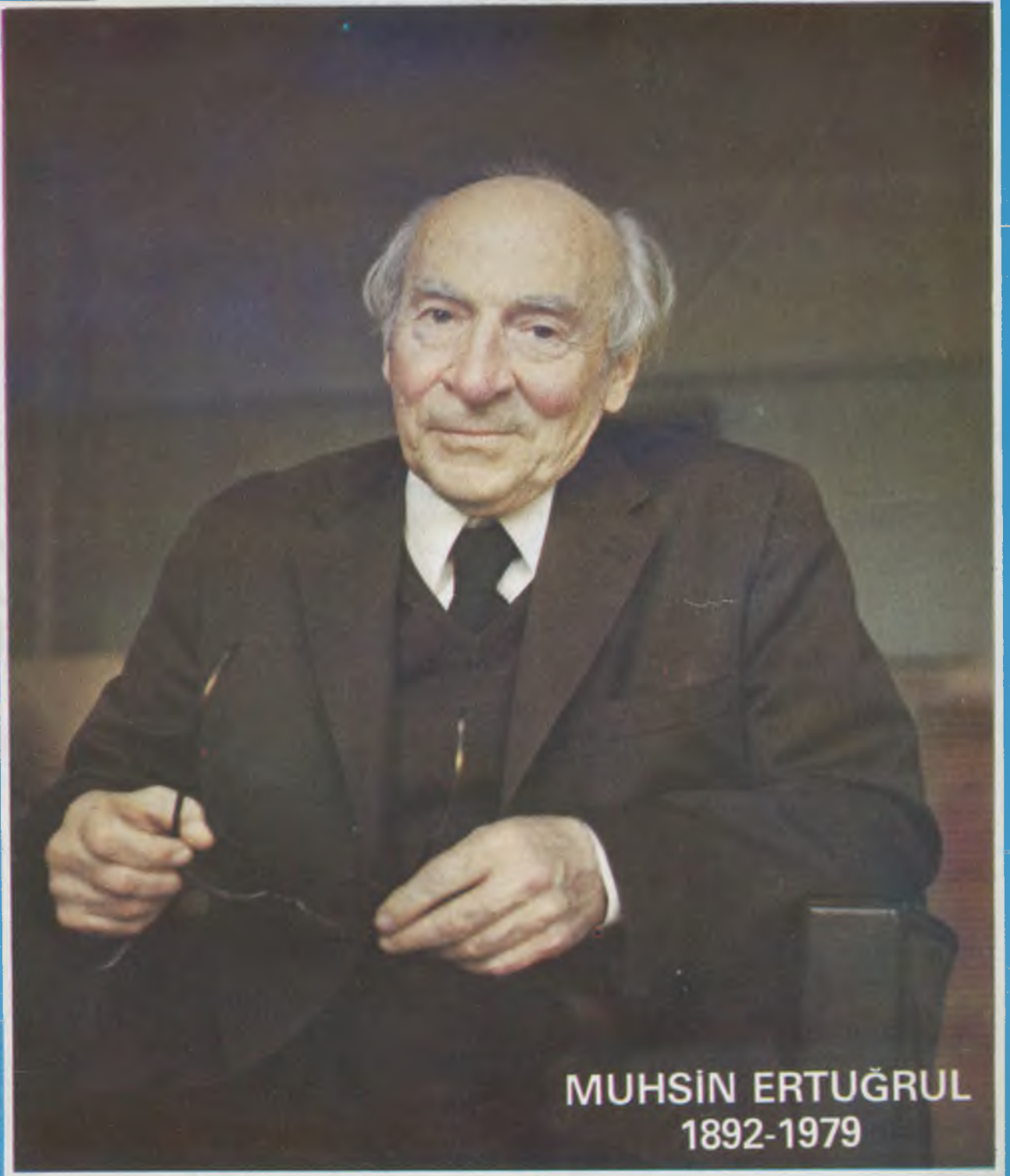
Milliyet

7 Mayıs 1979 Sayı: 322

10 Lira

SANAT DERGİSİ

TT 504.344

MUHSİN ERTUĞRUL
1892-1979

MUHSİN ERTUĞRUL

İlk Türk tiyatrocuları, tiyatro uğruna her şeye tekme atabilen insanlardı. Tiyatroyu seçtiler ve tiyatro için her güçlüğü göğüs gerdiler

otelde oda tuttum. Sonra Vahram Papazyan'a gittim, evden kovulduğumu söyledim. "Bizi de kovdular" dedi. Ailesi, Vahram'ı Katolik papazı olsun diye Vatikan'a göndermiş. O da gitmiş ünlü aktör Novelli'nin yanında çalışmaya başlamış.

Sonra barıştınız mı, eve döndünüz mü?

Hayır, dönmedim, görüşmedik. Yıllarca sonra 1927'de Darülbeydi ile Kahire'ye, İskenderiye'ye turneye gittiğimizde, halamın kocası Muhittin Paşa, Kahire elçimiz olarak bizi elçiliğe davet etmek zorunda kaldı. Böylece görüştük, o güne kadar hiç görüşmemiştik.

Tiyatroyu seçmeseydiniz ne olmak isterdiniz, hangi mesleği seçerdiniz?

Hiç düşünmedim... Herhangi bir iş yapardım. Marangoz olurdu belki. Ama devlet memuru olamazdım.

Yapamazdım, dayanamazdım...

Eskiden beri hep böyle çekingen mizaçlı mıydınız?

Küçükten beri böyleyim. Behzat'la (Butak) Mercan İdadisi'nde arkadaştık. Behzat gitti, Burhanettin Bey ile görüştü. Kumpanyasına girdi. Ben de isterdim, ama gidip Burhanettin Bey'e "Beni de al" diye-medim. Mesire yerlerinde oynarlardı, uzaktan onları seyredirdim. Sonra Rap Selâhattin ile tanıştım, o ahırdı beni tiyatroya.

Nasıl bir kişiydi Burhanettin Bey?

Aydın insandı, çok şey öğrendik ondan. Sezgisini kuvvetliydi. Kabiliyetli olduğuna inandığı gençlerle ilgilenir, yetiştirmeye çalışırdı. Vahram Papazyan'dan da çok şey öğrendik. Paris'e gitmeyi Vahram Papazyan koydu aklıma. Odeon Tiyatrosu'nda

aynı odayı kullanıyorduk. Bir gün "Burada gördüklerinle bir şey öğrenemezsin. Paris'e git, tiyatroyu öğreninceye kadar kal. Çabuk dönmeye kalkma diren" dedi. Büyük ağabeyim Doktor Rasih de destekledi para verdi. O da Paris'te uzun kalmamı istiyordu. Reşat Rıdvan Bey'den de çok istifade ettik. Tam Avrupalı bir tiyatro adamıydı. Batılı rejisör denince akla ne gelirse, odur Reşat Rıdvan Bey.

Batı Tiyatrosu'nun yurdumuza yerleşmesini, sayılmasını sağlayan sizsiniz. Ama bu arada geleneksel tiyatromuza yeteri kadar eğilmediğiniz de ileri sürülüyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Daha çok küçükken, babamla ortaoyununa, meddaha, karagöze giderdik. Hem de çok sık giderdik. Bunlardan hiç zevk almadım ben. Abdürrezzak'ın, Küçük İsmail'in ortaoyunları kalıpları, belirli noktelerin içinde kalmış görünüyordu. Bir Mınakyan temsili bin kat daha ilginç gelirdi bana.

Naşit'e ne dersiniz?

Naşit daha laze, daha yeniydi, ama o kalıpların dışına çıkamıyordu.

Carlo Goldoni, İtalyan geleneksel komedi tiyatrosunda reform yapmıştı. "Comedia dell'arte"yi kalıplardan kurtarmıştı. Raimund ve Nestroy da Viyana Halk Tiyatrosu'nu aynı biçimde yenilediler. Şinasi'nin düşüncesi de ortaoyununu düzenine çağdaş kişileri getirmek, ortaoyununu kalıplarını günün ortamına uygulamaktı. Bu çabalar sizce boşuna mı?

Hiç boşuna olur mu? Goldoni, Raimund, Nestroy ve Şinasi birer yazar olarak Halk Tiyatrosu'na yeni ufuklar açmışlardır. Ancak tiyatro yazarları yapabilir bunu.

Yazılarınızı okuyanlar, sizin üstün bir yazar oldu-
(Sayfayı çeviriniz)

Değerli tiyatro adamımız Muhsin Ertuğrul, 19 Nisan 1979 Pazar sabahı geçirdiği bir kalp krizi sonucu İzmir'de öldü. Sanatçı, İzmir'e, Ege Üniversitesi Senatosu'nun vereceği "Fahri Doktor" sanı dolayısıyla düzenlenen törende bulunmak üzere gitmişti. Muhsin Ertuğrul, 2 Mayıs Çarşamba günü İstanbul'da toprağa verildi. Aşağıda, Şakir Eczacıbaşı ve Halidun Taner'in sanatçımızla yaptıkları, 1969'da (60. sanat yılında) "Muhsin Ertuğrul'a Saygı" adlı kitapta yayımlanan ayrıntılı bir konuşmayı sunuyoruz. Bunu, tiyatro adamımızın, 70 yıllık çabalarının kronolojik bir özeti izliyoruz.

Altmış yıl önce, o zaman ki ortamın koşulları içinde, tiyatroya girmeye nasıl karar verdiniz? Bu karar nasıl karşılandı evinizde?

Babam hariciyedeydi. Benim de hariciyeci olmamı isterdi. Tefeyyüz mektebine gidiyordum. İstanbul'un zengin ailelerinin, devlet görevlilerinin çocukları da giderdi o okula. Atlı arabalarla gelirdi çocuklar, midilli atlarıyla gelenler de vardı. İçlerinde daha o yaşta hünkâr yaveri olanlar bile vardı. Devlet memurluğuna girersem, onlar gibi ilerleyemeyeceğimi düşünüyordum. Bana destek olacak yükselmeme yardım edecek yakınlarım yoktu benim...

Bütün çocukluğum tiyatroya yakın geçti. Ablam Kurbağalıdere'de otururdu. Kuşdili Tiyatrosu karşımızdaydı. Kendimi bildim bileli ilgi duydum tiyatroya. Tiyatro boşken bile gider, tek başıma otururdum salonda. Daha ilkokuldayken babamla temsiller giderdim. Sonra, okulda oyunu çocuklara anlatır, rol dağıtırdım; başlardık gördüklerimizi oynamaya.

Tiyatroya gireceğinizi ailenize nasıl söylediniz?

Söylemedim, duydular... Söylemeden Burhanettin Bey'in Kumpanyası'nda oynamaya başlamıştım. "Bizim ailede oyuncu olmaz" dediler. "Ya biz ya tiyatro" diye dayattılar. O gece evden ayrıldım. 16 yaşındaydım. Beyoğlu'nda bir

Muhsin Ertuğrul 17 yaşında

1918'de 26 yaşında

ğunuzda birleşiyorlar. İyi bir roman hikâye yazarı da olabiliydiniz, oyun yazarı da. Oyun yazmayı hiç denemediniz mi?

Denedim, "İntihar" adında bir piyese başladım 1911'de. Hikâye de yazdım. Ertesi gün okuyunca tahammül edemedim yazdıklarım. Çok bayağı şeylerdi. Makale yazmak başka,

piyese yazmak başka. Sonra ben tiyatronun içindeyim, aktörlük, rejisörlük yapıyordum. Tiyatronun her şeyi ile uğraşıyordum, bütün günüm tiyatrodaki geçiyordu. Tiyatro yazarı yalnız yazmakla uğraşır.

Bu biraz da tiyatro, yazarlığına karşı duyduğunuz büyük saygının yarattığı çekinmeden ileri geliyor ol-

malı. Belki de, tiyatro yazarı olmak düşüncesi bir korku verdi size?

Belki de, olabilir... Bu da vardır belki işin içinde...

Bugün bir oyun yazmak isteseyiz hangi konuyu ele alırdınız?

Vicdanları aldatılan saf halkı ve çıkarları için "Din-İman" diye diye masum

Arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı "Perde ve Sahne"nin ilk sayısını incelerken (1941)

Carl Ebert'le (1936)

kitleleri sömüren yobaz, bağnaz, cahil iki yüzlüleri sahneye çıkarırdım. Diyeceksiniz ki, yeni bir şey yapmış olmayacaktın. Tam üç yüz yıl önce "Tartuffe"ü yazarken Molière de o konuyu işlemişti. Yüz yıl önce İbrahim Şinasi de Türkçe bir piyes yazmak istediği zaman "Şair Evlenmesi"nde mürai yobazı ele almıştı. Nihayet kırk yıl önce, Reşat Nuri Güntekin de "Hüllecî"de yine o kalles sarıklıyı kulağından tutup halka sergilemişti. Fakat konu ne kadar eski olursa olsun, toplum böylesine cahil bırakıldıkça, yeniden uyardıktan kendini alamıyor insan!

Türk tiyatrosu yazarlarını nasıl desteklediğinizi, oyun yazarı birini bulunca, hemen ilk oyununu sahneye koyduğunuzunuzu biliyoruz. Yazarlarla birlikte çalışır mıydınız? Yazdıklarını değiştirmelerini, çıkarmaları ya da eklemeler yapmalarını istediniz mi hiç? Önceki kuşağın yazarları nasıl başladılar oyun yazmaya?

Önüme geleni piyes yazmaya teşvik ederdim, ama yazdıklarına hiç karışmazdım. Şurasını burasını çıkar, ya da değiştir demedim, hiçbir yazara. Musahipzade Celâl'in ilk piyesleri çok ilkeldi. Sözleri duymaya tahammül edemezdim bazen. Ama çok çalışırdı, yapabileceğinin en iyisini yapar, getirirdi. Hüseyin Rahmi tiyatroya gelirdi. "Ne olur, piyes yaz" derdik. Yazdı, getirdi bir gün. Neyyire çok iyi oynadı o piyeste. Hüseyin Rahmi heveslendi, yazmaya devam etti. Yakup Kadri'nin de yazmasını istedim, yazdı. Reşat Nuri'nin dili de iyiydi, tekniği de. Yahya Kemal'in piyes yazmasını çok isterdim. Hep söz verirdi, ama yazmadı. Necip Fazıl'ın ilk piyesi (Tohum) kötüydü. Teşvik etmek için sahneye koydum ve başrolü oynadım. Ama sonra "Bir Adam Yaratmak"ı yazdı. Güzel piyestir "Bir Adam Yaratmak". Necip Fazıl memnun olmazdı. Her gece,

Dram Tiyatrosu kulisinde oyun izlerken (1941)

perde arasında not gönderirdi bana. Birinde "şu sözler arasında virgül değil, noktalı virgül vardır, ona göre oynayın" diyordu. Arkadaşlar, "Nasıl tahammül ediyorsun bu adama?" derlerdi. "Biz, yazarların hizmetkârlarıyız, onların eserlerini oynuyoruz bize eser vermeleri için bizim onlara istediklerini vermemiz lâzım" derdim. Aktörlerin yazara saygı göstermelerini isterdim. Nazım Hikmet'i de teşvik ettim. Yazmaya hazır, dolmuş, akümüle olmuştu. "Kafatası"nı yazdı. Oyununu sahneye koyamadım diye bana darılanlar

oldu. Bu yüzden çok dost kaybettim. Genç bir yazarın oyununu oynadık. İkinciyi getirdi. Baktım ilkinden farklı değil. Onu da oynadık, belki gelişir diye. Seyircinin düşüncesini anlayabilmek için, salona giriş kapısından seyredirdim oyunları. "Acemi berberlere traş olmaya gelmedik" diye söylenmeye başladılar. Sonra yazar üçüncü oyununu da getirdi. Onda da bir aşama yoktu, oynatmadım, bana darıldı...

Doğu Tiyatrosu üstüne ne düşünüyorsunuz? 1931'de, Darülbeydi'de çir-

kan bir yazınızda "Artık, Şark bizim için yeni sanat kaynağımız olmaya başlamıştır" diyorsunuz.

Amerika'ya ilk gidişimde, Hollywood'da Japon Tiyatrosu'nu gördüm. Müthiş etkisi altında kaldım, çok sevdim. Doğu Tiyatrosu'nun büyüklüğünü gördüm. Ama pek ilgilenemedim Doğu Tiyatrosu ile.

Oynadığınız roller arasında sevdiğiniz hangileridir?

Birini ötekinden ayırt edemem. Tiyatro bir kara sevda benim için. Her rol yazar ve oyuncu yönünden bir ihtirasın ifadesidir. Kara sevda ile yanan bir sanatçı bu rollerle bağının yangını söndürmek ister. Her rol sanatçıya, çöl yolcusunun bir an önce varmak istediği gülül gülül çağlayan bir pınar gibi görünür. Bu gözle bakılınca, rolün büyüğü, küçüğü yoktur sözü, daha çok anlam kazanır. Ben her rolümü sevdim. Sözsüz veya tek satırlı rollerim için de saatlerce önce odama kapanır, hazırlanır, makyaj yapar, sıramı beklerdim.

Bir gün Jean Cocteau, Ankara'daki Büyük Tiyatro'da odama geldi. Önemli bir şey göstermek istiyormuş gibi, beni yukarıda makyajını yapan Jean Marais'in odasına götürdü. "Ben bu çocuğu işte bu sanat tutkusundan ötürü severim" dedi. O akşam Neuron oynayacak olan Jean Marais başka arkadaşlarından yarım saat önce gelmiş, hazırlanıyordu. Eğer Jean Cocteau bilseydi ki bizler, saatlerce önce odalarımıza çekilir, bir ruh temizliği, bir içten yalvarış oturma geçerdik...

Role nasıl yaklaşırsınız, nasıl çalışırsınız?

Kendi varlığından, kendi ruhundan ikinci bir varlık, ikinci bir ruh yaratmaya çalışır insan, rolünü ele aldığından ilk temsilin son perdesi kapanıncaya kadar

(Sayfayı çeviriniz)

bitmek ve tükenmek bilme-
yen doğum sancıları çeker.
Ünyaya yeni bir varlık gö-
ren ana, acılar içinde kıvr-
ranırken Doğan çocuğunun
yaşama acısını nasıl ölçe-
mezse, bir oyuncu da yarat-
tığı kişinin kaderini ve so-
nucunu önceden kesinlikle
hesaplayamaz. Tiyatroyu
her şeyin üstünde seven bir
oyuncu için her yeni rol
böyle bir cendere acısı, böy-
le bir cehennem azabıdır.
Çekilmesi seve seve istenen
kaçınılmaz bir meslek ıstı-
rabı... Benim için bir rolü
aldığımdan, onu seyirciye
aktarıncaya kadar geçen
sürede yaşanan hayat, artık
benim özel hayatım olmak-
tan çıkar. Her an yaratıla-
cak ikinci bir varlığın etkisi
altında yaşarsınız. Ne yedi-
ğiniz, ne içtiğiniz, ne de uy-
kunuz yalnız sizindir artık.
İçinizdeki ikilik sizde ne ra-
hat, ne huzur bırakır. İkinci
varlığın bu oluş devresi o-
nunla bu ortak tabak, bardak,
yatak paylaşma süresi
taşınmayacak kadar ağır
bir yükür.

*Bütün busakin görünüşü-
nüze rağmen, sabrınızın tü-
kendiği olur elbet. En çok
nelere sinirlenirsiniz?*

İnsan yaşlandıkça çok
sabırlı oluyor. Olayları her
yanıyla görmeye çalışıyor.
Daha çok hak verir oluyor.
Geçenlerde bizim eve hırsız
girdi, hak verdim durumu-
nu düşününce. Sabırsızlık
gösterdiğim, çok kızdığım
şeyler vardı: Aktörün sa-
hneye içkili çıkmasına sinir-
lenirdim. İçkiden ötürü de-
ğil, tiyatroya saygısızlığından
ötürü. Bir gece, çok
sevdiğim genç bir aktör, ar-
kadaşlarına uymuş, içmiş,
öyle çıkmış sahneye. Kulis-
ten baktım, anladım. Ti-
yatrodan çıktım. Dragos'a
evime geldim. Soğuk bir kış
gecesi, kar yağıyor. Kızdı-
ğımı söylemişler, ertesi sa-
bah kalkmış Dragos'a gel-
miş. Kapıyı çaldı, bir ders
olsun diye, yukarki katın
penceresini açtım. "Benim
sarhoş aktörlerle işim yok!"
dedim, evime almadım. Bu
kabalık benim yapacağım
iş mi? Yaptım, sonra da çok
üzüldüm. Ama faydası ol-

Halide Edip ve Vahit Turhan'la "Hamlet" in provasında

du, bir daha sahneye içkili
çıkmadı.

*Dargın olduğunuz, kırıl-
dığınız kişiler yok mu?*

Vardı, şimdi yok. Dedim
ya, yaşlandıkça olaylara
başka türlü bakıyor, se-
beplerini anlamaya çalışı-
yor, karşısındakine daha
çok hak verir oluyor insan.

*Bu sözlerinizden, kim o-
lursa olsun, ne yaparsa
yapsın, davranışlarının ne-
denini anladıktan sonra ona
hak verdiğiniz anlamını mı*

*çıkardım? İlkelerinize karşı
gelenleri de, tiyatroya zararı
dokunanları da affeder mi-
siniz?*

Hayır! Hiçbir zaman...
Ben, şahsımı ilgilendiren o-
layları kastettim. Tiyatro-
ya zararı dokunanlara hep
karşı çıktım ve çıkacağım.
Onlarla her zaman mücadele
edeceğim...

*Çekingenliğinizden söz
etmiştik biraz önce. Yalnız-
lığı seviyorsunuz, kalaba-
lıktan hoşlanmıyorsunuz.*

Şehir Tivatrosu'ndaki çalışma odasında (1942)

*Ama aynı zamanda dostlu-
ğa önem veriyorsunuz, ta-
nıdıklarınızla çok ilgileni-
yorsunuz. Davet edilme-
den, haber vermeden bir
dostunuzun evine gitmek
gelmez mi hiç içinizden?*

Elbette gelir, çok iste-
rim, ama yapamam, gide-
mem. Rahatsız etmekten
korkarım. Ya banyo yapı-
yorsa, ya yemek yiyorsa, ya
çalışıyorsa, ya misafirleri
varsa diye düşünürüm, git-
mem. Bana gelirlerse çok
sevinirim. Dostlarım, sev-
diklerim hep evime gelsin
isterim. Yalnızlık duymam
genellikle. Kendi kendime
yetiyorum. Kitaplarım ya-
nımdayken yalnızlık duy-
mam...

*Uludağ'a çıktığınızda,
Fatih Tepe'de bir kulübe-
ye kapanmışsınız günlerce tek
başınıza. Dinerde olduğu
gibi, kendinizi bir çeşit di-
sipline sokmak, ya da dün-
yanın günlük olaylarından
uzaklaşmak kopmak için mi
yaptınızdı bunu?*

Hayır, böyle bir sebebi
yoktu kulübede kalışımın.
Dağ havası almak için Uludağ'a
gitmiştim. Otelin kalabalığına
girmek, dedikodusuna karışmak
istemiyordum. Yapmak istediğim
çok şey vardı. Kitaplarım,
dergilerim vardı, yalnız de-
ğildim. Çeviriler yapmak,
çalışmak istiyordum. Otel-
den yatak, yorgan, yastık
aldım, kulübede on beş gün
kaldım. Beni hiç göreme-
yince, merak etmişler, öldü
sanmışlar, bakmaya geldi-
ler. Kulübenin kapısı da ka-
panmıyordu. Geceleri mey-
va asıyordum kapıya, ayı
gelirse meyvaları alıp git-
sin, beni yemesin diye.

*Hiç ölümle karşılaştınız
mu?*

Hayır, karşılaşmadım.
Ama iki defa intihar etmeyi
düşündüm.

Ne vakit?

Paris'e ilk gidişimde...
Parasızdım, kuru ekmeğe yi-
yerek yaşıyordum. Kestane
yemek bir ziyafet oluyordu
benim için. Ama dönemez-

dim, yapmak istediğimi yapmalıydım, tiyatro görmeliydim, tiyatroyu öğrenmeliydim. O sıralarda ümitsizliğe kapıldığım oldu. Birkaç defa Seine Nehri kıyısına gittim, intihar etmek için. İyi ki etmemişim.

Bunun için mi seversiniz Andreyev'in hikâyesini?

Galiba... Andreyev aç kalmış, intihar etmeye karar vermiş. Odasına gelmiş, bakmış bir pantolonu daha var. Satılabilecek bir pantolonu olan intihar eder mi demiş, vazgeçmiş...

Dirençli olmanızda, yarımın ne olur diye düşünmemenizde, azla yetinebilmeniz için etkisi büyük olsa gerek?

Tiyatrocu olduğumu duydukları gece, "sürüneceksin" dediler. "Nasil olsa kuru ekme bulurum" dedim. Bu, sözde kalmadı. Paris'te "kuru ekmele" yaşanabileceğini anladım. Haftalarca kuru ekmele yaşadım. Sonra, her baş kaldırımda böyle düşündüm. Başka hesap yapmadım. "Nasil olsa kuru ekme bulurum" dedim.

Hiç önemli bir hastalığa tutulduunuz mu? Sağlığınız için nelere dikkat edersiniz?

Plörezi geçirdim. Çok yememeğe dikkat ederim. Sabah kahvaltısı ve öğle yemeğini iyi yerim. Akşamları çok az yerim, ekme, peynir, domates, meyva... Dördünü bir arada bulsam tabii!

Spor yapıyor musunuz?

Yürümeyi severim. Her men her gün yürüyüşe çıkarım. Birkaç yıl öncesine kadar denize girerdim, denizi severim. Daha gençken atletli jimnastik yapardım.

Yemek de yaparmışsınız?

Evet, ama bilinen yemekleri usulüyle yapmayı sevmem. Yemek yaparken denemeyi, hayal gücümü kullanmayı, yapılmamış bir şeyi yapmayı severim. Elde ne varsa, onlarla yemek

yapmak hoşuma gider. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Kavak'daki tabyada askerdim. "Yemek yok" dediler. Yalnız kuru incir, yumurta varmış, yağ da yokmuş. "Ben size enderun yumurtası yapayım" dedim. İncirleri kaynattım, üstüne yumurtayı döktüm. Onlar da gerçekten "enderun yumurtası" diye bir yemek var sandılar, kemâli afiyetle yediler...

Batıl itikatlara inanırmısınız?

Eskiden, sezona başlarken kurban kestirirdim. Bir de ilk gece tiyatroun kü-

miyorum, kazandıkça ödersiniz" dedi. Hem film gösteriyor, hem tek perdelik oyunlar oynuyorduk. Pırl pırl boyattım, güzel bir dekor yaptırıp sinemaya. Ancak üç, dört ay işletemedim. Borcumu ödeyemedim. Ne zaman ödeyebilirim öderim sanıyordum. Mukavele yapmıştık, ödeme günü gelmiş, veremedim parayı. Dostum Kadri Cemali'ye devrettim sinemayı. Sonra adı "Milli Sinema" oldu.

1919'dan 1953 yılına değin sinemayla uğraştınız. 35 film yaptınız. Rusya'da, Almanya'da filmler çevirdi-

40. Sanat Yılında "Büyük Baba"ya hazırlanırken (1949)

tüphanesinde ölmüş sahne sanatkârlarının ruhuna otuz, kırk mum yakırırdım. Bunların uğur getirdiğine inanırım. Şehzadebaşı'nda Ertuğrul Sineması'na geçtiğim zaman, arka odaların birinde bir mumun sürekli olarak yandığını gördüm. Sinemanın Musevi sahibi bu mumun hep yanmasını, hiç sönmemesini istemiş. Pek hoşuma gitmişti, sonra ben de adet edindim oyundan önce mum yakmayı..

Ne zaman açtınız Ertuğrul Sineması'nı?

1913'de. Bir gün biri geldi, oğlu sinema açmış, batıyormuş, bana devretmek istedi. "Parasını peşin iste-

niz. Sinemaya hâlâ yakınlık duyuyor musunuz? Yine film çevirmek ister misiniz?

Avrupa tiyatrolarında çalışarak yapabilmek için sinemada figüranlık, aktörlük, rejisörlük ederek geçimimi sağlamam gerekiyordu. Onun için filmlerde kalabalık arasından başlayarak sırasıyla aktörlüğe, rejisörlüğe geçtim. Memlekete dönünce dışarda öğrendiklerimi burada da uygulamaya çalıştım. Tek bir çekim makinası, tek bir projektör, tek bir stüdyo, tek bir sermayedar, tek bir teknisyen yokken en ilkel araçlarla, en az harcamalarla işe başladım. Amacım, bu yokluk içinde de bir şeyler yapabi-

leceğimi göstermekti. Zaman sınırı ve para kazanma hürsü olmadan bir film çevirmeyi elbet ben de isterdim, yine de isterim, ama olmadı işte!

Hangi filmleri beğendiniz? Sinemanın çağdaş a-kımlarını izler misiniz?

Beğenmediğim için bir filmi yarıda bıraktığımı, sinemadan çıktığımı hiç hatırlamıyorum. Her filmde bir beğenilecek nokta bulmak kabildir. Gençliğimizin unutulmaz filmleri D.W.Griffith'in eserleri ile başlar. Charlie Chaplin'in en eski filmlerinden bugünkülere kadar hepsini zevkle seyrettim. Son İtalyan, Fransız, Rus filmlerini de hayranlıkla izliyorum. Bu arada Japon filmlerine de bakıyorum.

Tiyatromuzda en çok sevdiğiniz kimler oldu?

İlk Türk tiyatrocuları... Tiyatro uğruna her şeye tekme attı onlar... Tiyatro-yu seçtiler ve tiyatro için her güçlüğe göğüs gerdiler. Emin Belig doktordu, kabiliyetli bir insandı, hangi işe girse en iyisi olurdu, tiyatrodan başka şey düşünmedi...

En beğendiğiniz yabancı oyuncular kimlerdir?

Altmış yılda gördüğüm sanatçılar arasında beğenmediğimi bulmak güç! Hepsinde öylesine ayrı ayrı özellikler var ki, hiçbirine beğenmedim demeye dilim varmaz. Hepsinde de öğrencek birçok ders buldum. Ama bu binlerce sanatçı arasından isim söylemem gerekiyorsa birkaçını saygıyla anayım: Mounet-Sully, Sarah Bernhardt, Mme Réjane, Suzanne Després, Mme Bartet, De Féraudy, Fernand Ledoux, Jean-Louis Barrault, Pierre Brasseur, Maria Caserés, Michel Vitold, Alain Cuny, Suzanne Flon, Madeleine Renaud, Lucien Raimbourg, Annie Gigardot gibi hemen dilimin ucuna gelen binlercesinden birkaçı...

(Sayfayı çeviriniz)

Almanlardan: Albert Basermann, Paul Wegener, Werner Krauss, Gustaf Gründgens; gençlerden Thomas Holtzmann, Martin Held, Erich Schellow, Ernst Schröder, Maria Becker, Threse Gieshe ve daha niceleri... Ruslardan: Stanislavski, Kaçalof, Moskvin, Hmelyef, Tarasova, Knipper - Çehova, Alice Koonen. İsveçlilerden: Andres de Wahl, Tora Teje, Pauline Brunius gibi devler... Macarlardan: von Hegedus, Beregi Oskar, Sinkovits Imre. Yahudilerden: Michoels ve daha binlerce...

Sizi en çok hangi rejisör etkiledi?

Tek bir isim vermem güç. Çünkü ben, birçok büyük rejisörlerin çalışma metodlarını şahsen provalara katılmak suretiyle izlemek gibi, bugün için imkânsız, bir mutluluğa eriştim. Hepsinden birçok şeyler öğrendim. Fakat yaradılış bakımından hiçbirinin körükörüne taklitçisi, eleştirisiz kölesi durumuna düşmedim. Mümkün olduğu kadar her metnin gerektirdiği ve piyesteki kişilerin karakterini sahnede canlandıracak "oyuncu"nun temel olduğu bir üslup araştırdım.

Çağdaş tiyatro yazarlarından kimleri beğeniyorsunuz?

Samuel Beckett'i en çok seviyorum. "Godot'yu Beklerken" piyesini daha Paris'te oynanırken tercüme ettim ve sahneye koydum. O zaman onu anlamadıkları için savcılığa beni jurnal ederek oynanmasını yasaklatanlar, umarım ki 1969 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alınca uyanmışlar ve belki bir parça da utanmışlardır.

Ionesco, Václav Havel, Pavel Kohout, Peter Weiss, Fernando Arrabal, Jacques Audiberti, Jean Tardieu ve daha birçokları...

Benimle uğraşmanın başına bir belâ gelir" diye bir inancınız var mı?

Evet, inanırım buna... Muhakkak gelir de...

Hayranlık duyduğunuz kişi var mı?

Atatürk... En başta o gelir elbet...

Sizi en çok etkileyen olaylardan birini anlatır mısınız?

Namık İsmail'in ölümü... Hayat dolu bir insandı. Hayattan ayrılmayacak gibi gelirdi insana. Bir gün Kadıköy'den vapura bindi, karşıya geçmeden öldü. Otuz beş yaşındaydı galiba...

Hayatınızın en mutlu anını anlatır mısınız?

İlk yazdığım bir yazının

Tepebaşı Tiyatrosu'nda bir provayı izlerken (1959)

Tanin gazetesinde çıkışı, ilk sahneye adım atışım ve Berlin'de ilk rejisörlük sözleşmesinin teklifini alışı. Fakat bunlardan daha mutlu bir an: gelecek kuşaklar için bir tiyatro okulu açtırmak isteğimi, Atatürk'ün kabul edip hemen yarım saat sonra başvekiline direktif verdiği andır.

İleri bir tiyatro okulu nasıl olmalıdır sizce?

Bu sorunun cevabını verebilmek için bütün dünya milletlerinin tiyatro uzmanları ve pedagoğları yedi yıldır çeşitli şehirlerde toplanıp bir araştırma peşinde koşuyorlar. Zaman nasıl bir yıldırım hızıyla dünyayı değiştirdiyorsa, bu öğretim me-

todları da öylesine süratle gelişip değişiyor.

Ninette de Valois'nun yurdumuza gelmesine, Yeşilköy'de ilk bale okulunun açılmasına siz önayak oldunuz değil mi?

1946 yılında "Yücel" dergisini çıkaran Muhtar Enata, Hutchinson adında bir İngiliz rahibinin benimle tanışmak istediğini söyledi. Kilisesi Old Vic Tiyatrosu'nun karşısındaymış, tiyatroyla yakından ilgilenmiş, İngiliz sanatçıların çoğunu tanımış. Ninette de Valois'nın da dostuymuş. "Bale okulu kurmak istiyo-

Gençliğimden beri dört saatten fazla uyumadım. Güneşin üstüne doğduğunu hatırlamıyorum. Dört saat uyku yetiyor bana. Geceleri okurum. En parasız zamanımda bile abone olduğum tiyatro dergilerinin tutarı üç bin lirayı bulurdu. Bakın, bunlar, bugün postadan çıkanlar.

(Masasının üstünde şunlar vardı: Die Zeit, Die Weltwoche, Nouvelles Littéraires, Theater Der Zeit, Die Deutsche Bühne, Theater Heute ve Josef Stadt Theater'in, Schiller Theater'in program dergileri.)

Baş ucu kitaplarınız hangileridir?

Epiktetos'un "Düşünce ve Sohbetler"i, Alain, Hamlet, Kuran, İncil.

Günümüzün en önemli olaylarından biri olan gençlik hareketleri üstüne ne düşünüyorsunuz?

Bugün bizdeki ve bütün dünyadaki gençlik hareketleri İkinci Dünya Savaşı kokuşmuşluğunun en doğal bir sonucudur. Ünlü şair ve tiyatro yazarı Archibald Mac Leish bu konuda çok doğru şeyler söylüyor:

"Bu genç kuşak, onlara öğretmenlik yapanların ortak görüşüne göre, şimdiye kadar görülen en dikkate değer kuşaktır. Aşırı derecede zekidirler ve kendilerine karşı, bizim kendimize karşı olduğumuzdan çok daha dürüsttürler. Bu genç insanlar, yaşlıların iki yüzlülüğü konusunda konuşma hakkına sahiptirler. Hepimizin bildiği nedenlerle korkunç bir yaşantıya girmektedirler. Bu çocuklar insanın insan olarak durumunun sağlam olmadığı bir dünyaya giriyorlar. Herkes güvensiz, rahatsız. Bu gençler güçlükler içinde-ler..."

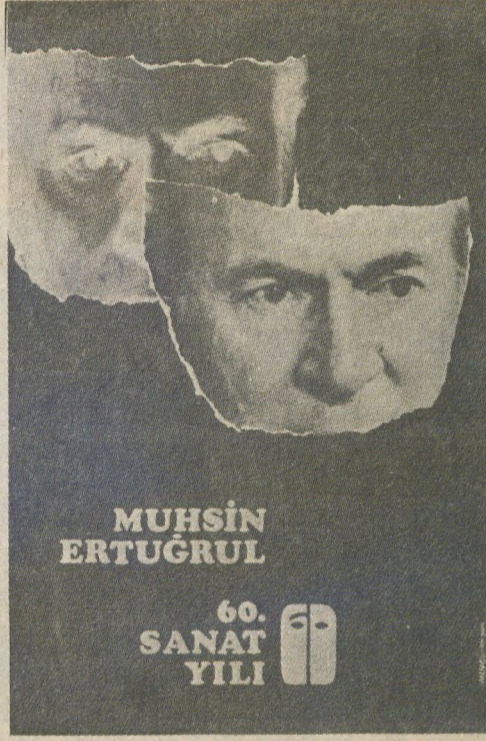
Amerikalı yazarın hakkı var. Genç kafa, taze beyin, diri kuvvet bu kadar düzensizliğe elbet sonuna kadar dayanamayacaktır, bugün birinde patlayacaktır. İşte o gün, o saat geldi çaldı. Bu işi, gençler kendi başlarına

ruz, bize yardım eder mi?" dedim. Rahipten cevap geldi. Ninette de Valois, "Denizin o kadar güzel olduğu yere hemen gelirim" demiş. Geldi ve Yeşilköy'deki okulu kurduk.

İstanbul'dan başka bir yerde yaşamayı düşündünüz mü?

Hep burada yaşamak isterim. İstanbul'da, Harrem'de...

Son yıllara değin, gece gündüz tiyatrodaki çalıştınız. Dünyanın her yanındaki tiyatro olaylarından hemen haberiniz olur, nerde olursa olsun yeni oynanmış, yeni yayınlanmış bir oyunu okur, incelerdiniz. Nasıl vakit buldunuz buna?

Kültür Sarayı'nın temel atma töreninde (1946) ve 60. Sanat Yılı afişi (1969)

başaracaklar. Çünkü kendilerinden bir kuşak öncesine inançlarını yitirmişlerdir. Onlar diyorlar ki: Eğer erişkinlerde seziş ve anlayış kabiliyeti olsaydı, dünyayı bugünkü kokuşmuş duruma getirirler miydi? Şimdi biz, onların berbat ettiği bozuk düzeni yoluna koyacağız ve bunu yaparken onları hiç karıştırmayacağız!

Bu bakımdan ben de gençlik hareketlerini tasvip ediyorum. Elbette ki insan, kendi bozduğu düzenin içinde yaşarken bozukluğun farkına varmaz. Ama gençler gibi dürüstlük ve tarafsız gözlerle bakınca dünyamız neresinden tutarsanız tutunuz, neresinden bakarsanız bakınız, buram buram pislik kokuyor ve ben inanıyorum ki gençler bunu temizleyecekler.

Gerçekleştiremediğiniz için üzülünüz bir şey var mı?

Bölge tiyatroları... Tasarın hazırды, bazı ihmallerden ötürü kanun çıkamadı. Erzurum'dan başlayacaktı. Binayı bulmuştuk, çocuklar askerliklerini yapmaya Erzurum'a gitmişlerdi. Bir an

meseleydi başlamamız, bütün Anadolu'ya yayacaktık tiyatroyu, olmadı...

Türkiye'de tiyatroya en yararlı olmuş devlet adamları kimlerdir?

Tiyatromuza Türk kadınının katılmasını sağlamakla Atatürk olmuştur. Çocuklar ve kadınlar hava alsın diye Gülhane Parkı'nı açtığı için taşınan geri bir çağda bir tiyatro okulu açmayı amaç edinen İstanbul Şehremini Operatör Cemil Topuzlu Paşa, onun kurduğu Darülbedayi'yi yeniden diriltten Muhiittin Üstündağ İstanbul'a açık ve kapalı tiyatro binaları kazandıran Dr. Lütfi Kırdar ve Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nun kurulmasında büyük payı olan Halil Vedat Fıratlı.

Bugün size istediğiniz gibi bir tiyatro kurma imkânı verseler, nasıl bir tiyatro kurardınız?

Enyenisini kurardım. Halıkın tiyatrosunu, sokak tiyatrosunu... Macaristan'da Wesker ve Darcante ile gö-

rüştük bunları; köylüyü, işçiyi, tiyatroya nasıl getirebiliriz diye tartıştık. UNESCO, Darcante'dan bu konuda bir rapor istemiş.

Bergman'ın yardımcıları, bir fabrikaya işçi olarak girmişler, işçiyi birlikte yaşamışlar, o zaman anlamışlar işçilerin hayatını, problemlerini hiç bilmediklerini.

Daha 1924 yılında Nâzım ile düşünüyorduk bu konuları. Bir gün, Nâzım gitti, vatmanları toplayıp getirdi tiyatroya... Ertuğrul Sineması'nı açtığım zaman erlere oynadık bir gece. Hamasî bir piyes de değildi, Briex'nün "Simone"unu oynadık. Palaska postal kokusundan sahnede zor duruyorduk. Ama çıt çıkmıyordu salonda, heyecanla seyrediyorlardı. Hamdullah Suphi gelmişti o gece. "Tiyatro'yu muhakkak Türk Ocağı'na sokalım" dedi. Yeni Turan Temsil Heyeti adıyla oynadık Türk Ocağı'nda.

1922 yılı gazetelerinde bir haber gördük: "Halk Tiyatrosu" adında bir topluluk kurup İstanbul'un çeşitli semtlerinde klasikler ve

yerli oyunlar oynayacağınız öğrencilerden ve işçilerden para alınmayacağı belirtiliyor.

O tarihlerde insan hiç gerçekleşmeyecek ümitler peşinde koşuyormuş. Aradan yıllar geçtiği halde, bu hayali proje düşünceden ipleri geçmedi. Ne yapalım, gerçekleştiği kadarına da şükür!

İstanbul'un çeşitli semtlerinde deniyor. Nasıl? Kahvelerde falan mı oynamayı düşünüyordunuz?

O da olabilir... Nitekim Tarsus'da bir kahvede oynamıştık. O zaman İstanbul'un bazı semtlerinde tiyatrolar vardı. Osmanbey'de, Ortaköy'de... Behzat'ın dekorları yüklenip Unkapanı Köprüsü'nden geçerek Beyoğlu'na taşındığı hiç unutamam.

Sonradan, Şehir Tiyatroları'nın başındayken, bu düşüncenizi gerçekleştirdiniz. Kadıköy, Üsküdar, Fatih, Zeytinburnu'nu açtınız.

Daha açmalıydık. Zeytinburnu gibi, İstanbul'un geri kalmış bölgelerinde, gecekondularda açmalıydık. İstanbul'un dışında kalıyor onlar, gelmiyorlar. Tiyatroyu biz onlara götürmeliyiz. Tiyatro herkesin olmalı, bir zümrenin değil. Kültür Sarayı'na gelirler mi? Bedava bilet dağıtsak yine de gelmezler. Orada rahat hissetmezler kendilerini, kapıdan içeri girmeye çekinirler...

Eski Yunan'da olduğu gibi bütün halkı kapsayan tiyatro istiyorsunuz.

Evet, eski Yunan'da olduğu gibi... Bergama'da iki yüz bin kişi tiyatroya gidiyordu. Herkes tiyatroya gidiyordu. Bir sınıfın değildi tiyatro. Bunu başarmamız lâzım...

Konuşanlar:

**ŞAKİR ECZACIBASI
HALDUN TANER**

